

شناخت و نقد منابع تاریخ ایران باستان

کتابشناسی‌ها و مجموعه‌هایی که برای شناسایی و نقد و نظر در باب منابع تاریخی تهیه می‌شود کمک بزرگی به مطالعات تاریخی می‌کند. چه در مرحله آموزش و چه در مرحله تحقیق. چنین کتاب‌هایی راهنمای دانشجوین و محققان به شمار می‌آیند از جمله چنین اثری کتابی است که اخیراً توسط دکتر سید حسن موسوی - استادیار بخش تاریخ دانشگاه شیراز - تألیف شده است. ایشان در مقدمه این اثر می‌نویسند:

گذشته از آن سو مورد علاقه و توجه است که تئلی شبرینی، سهرزازی و با نیروی پشتیبان از باب می‌گوید و سهرزازی صحنه‌های باطل‌ها، صحنه‌های زشت و زیبا و کتاب‌ها و کامیابی‌های گذشتگان را در برابر چشم‌های آیندگان می‌گشاید.

همه‌ی این آگاهی‌ها و رویدادها به وسیله تاریخ، به انسان‌ها داده می‌شود. لذا افسوس که تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگار، همیشه در وضع ناخوشه یا خواسته‌ی قرار داشته که نتوانسته یا نتوانسته رویدادها را آنچنان که هست، بنگارد، بنارایی، چونندگان و پویندگان دانش تاریخی را فرض بر آن است که سرچشمه منابع و داده‌های تاریخی را به وقت مورد بررسی قرار دهند و با نقد تاریخی، فرض را از نامه بازشامند. این کار دشوار است و ولی ناممکن نیست و شاید بتوان با شناخت و نقد نوشته‌های تاریخ‌نویسان به آن هدف نهایی دست یافت. آنچه در این نوشته به عنوان شناخت و نقد منابع تاریخ ایران باستان آمده، بر این روش و رهنمود استوار است. البته پژوهشی است کوتاه و چکیده از تاریخی کامل و پرفراز و تنبیه اما در این پژوهش نه آنگاه تحقیق به معنای راستین واژه و نه تنبیه به تفصیل آن بوده است. بلکه مقصود از گردآوری و نوشتن این

پژوهش در گام نخست بررسی منابع گوناگون و اصلی دوران باستان است. امید آنکه پویندگان ره حقیقته لغزش‌ها را گوشزد کنند و نویسنده را رهنمون باشند. این کتاب به وسیله انتشارات دانشگاه شیراز (۱۳۸۰) منتشر شده و حاصل سال‌ها تحقیق و تدبیر نگارنده است. فهرست مطالب کتاب به شرح زیر است که نظر به گویایی آن، ما از هر توجیهی بی‌نیاز می‌سازد. موافق برای تدوین این اثر قریب به هشتاد ساله را مورد استفاده قرار داده است:

پیشگفتار
فصل اول: بررسی منابع تاریخی ماد و هخامنشیان

- ۱-۱- آثار خط میخی غیرایرانی:
- سومری و اکدی
- ایلامی
- آسوری
- پارتی
- یونانی
- کتاب استر: ESTHER
- کتاب جودیت: JUDITH
- ۳-۱- منابع و آثار تاریخ‌نویسان یونانی:
- ۱- هرودت (۲۸۳ ق.م.)
- ۲- توستیدید (۲۴۰ ق.م.)
- ۳- گرنتون (۳۳۰ ق.م.)
- ۴- کتسیاس (۳۱۲ ق.م.)
- ۵- مان تن (۳۷۳ ق.م.)
- ۶- یوسف فلاویوس (۳۰۷ ق.م.)
- ۷- بوسه بلی (قرن سوم ق.م.)
- ۸- دین تن (۲۵۲ ق.م.)
- ۹- بولی بیوس (۲۱۲ تا ۱۲۵ ق.م.)
- ۱۰- دیودورسیسیلی (۱۵۵ ق.م.)
- ۱۱- پلوتارک (۱۰۵ ق.م.)
- ۱۲- آریان تومیدی (۱۲۰ ق.م.)
- ۱۳- ابی‌ین
- ۱۴- ابی‌ین
- ۱-۱- اوسا:
- ۲-۱- سنگ نوشته‌های هخامنشی:

فصل دوم: بررسی منابع و آثار تاریخی اسکاتیان:

- ۱-۲- سکاها
- ۲-۲- مطالعه در زبان پارسی
- ۲-۲- سنگ نوشته‌های دوره اسکاتی
- ۲-۲- کتاب‌های پارسی
- ۲-۲- کتاب‌های تاریخ‌نویسان یونانی و رومی
- ۲-۲- منابع ایرانی

- ۲-۲- منابع عربی
- ۲-۲- منابع سریانی
- ۳-۱- فصل سوم: بررسی منابع تاریخی ساسانیان:
- ۱-۳- سنگ نوشته‌های ساسانی
- ۳-۳- کتاب‌ها و آثار خطی:
- الف: منابع پهلوی مربوط به سده‌های ۳ و ۴ هجری قمری (۶ و ۷ میلادی)
- ۱- کارنامه اردشیر بابکان
- ۲- کتاب شهرهای ایران
- ۳- کتاب خسرو گویان اتربکت (خسرو پسر قباد و غلام او)
- ۴- کتاب فرخ (مالکدان هزار دانستان)
- ۵- نامه نسر
- ۶- سایر منابع پهلوی ساسانی:
- الف: وصیته‌نامه اردشیر بابکان
- ب: این‌نامه اردشیر
- ج: رساله عقیده خرمندان درباره نیکوکاری
- د: مژگان‌نامه
- ه: بهرام چوبین نامک
- ب - کتب و منابعی که به زبان‌های بیگانه نوشته شده و مربوط به سده‌های ۴ و ۵ هجری قمری (۷ و ۸ میلادی) است (رومی، سریانی، ارمنی)
- ۱- تاریخ توکل‌تک سیموناگان
- ۲- تاریخ سنیوس
- ۳- اخبار سریانی از مؤلفی ناشناخته
- ۴- جغرافیای رومی از نویسنده‌ی ناشناخته
- ۵- منابع عربی و فارسی مربوط به سده‌های ۳ تا ۶ هجری قمری (۹ تا ۱۲ میلادی):
- ۱- کتاب الطبری (ت ۲۱۲ هـ)
- ۲- اخبار الباقول دینوری (م ۲۸۲ هـ)
- ۳- تاریخ بغوی (م ۲۸۲ هـ)
- ۴- تاریخ طبری (م ۳۱۰ هـ)
- ۵- مروج الذهب مستوفی (م ۳۵۵ هـ)
- ۶- تاریخ شیخ سلفک‌الارض و الاشیاء (حزمه اسفغانی) (م ۳۳۹-۳۳۹ هـ)
- ۷- تاریخ بلعمی (م ۳۲۶ هـ)
- ۸- شاهنامه فردوسی
- ۹- حسین محمدباقر السقین شرفنامه (۳۹۸-۴۱۴ هـ)
- ۹- تاج‌الاسلام (ابوعلی مستوفی م ۳۳۱ هـ)
- ۱۰- نهایه‌الآرباب فی اخبار الفرس و العرب از مؤلفی ناشناخته
- ۱۱- گزارشنامه ابن بابی (تاریخ نگارش ۴۹۸-۵۱۱ هـ)
- ۱۲- جمل‌التاریخ و القاصص از مؤلفی ناشناخته
- فهرست منابع و ماخذ